

АНОТАЦІЯ

Розвадовська Т. В. Формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 освітні, педагогічні науки – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова МОН України, Київ, 2021.

У дисертації здійснено обґрунтування сутності відповідальності та експериментальну перевірку дієвості наставництва як засобу формування відповідальності студентської молоді. Визначено та теоретично обґрунтовано: поняття «формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва»; особливості впровадження групового студентського наставництва дітей, що перебувають в інституційних закладах догляду та виховання; особливості формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва в умовах закладу вищої освіти; критерії і показники сформованості відповідальності студентської молоді: когнітивно-аксіологічний (усвідомлення сутності відповідальності, усвідомлення відповідальності як цінності, прийняття відповідальності як власної цінності); рефлексивно-прогностичний (рефлексивність, емпатійність, планування та прогнозування соціально значущого результату); мотиваційно-емоційний (соціально значуща мотивація, позитивна емоційність, альтруїстичність); діяльнісно-операційний (самостійність та ініціативність, активність, контроль та самоконтроль); виявлено та охарактеризовано рівні сформованості відповідальності студентської молоді: оптимальний, ситуативний, мінімальний; уточнено трактування понять «відповідальність», «наставництво», «наставник», «суспільно орієнтоване навчання (Service-Learning)»; подальшого розвитку набули форми та методи виховної роботи закладу вищої освіти щодо формування відповідальності студентської молоді.

В освітній процес закладів вищої освіти впроваджено якісно новий підхід до формування відповідальності студентської молоді через організацію участі у наставництві дітей, що перебувають в інституційних закладах догляду та

виховання. Розроблено програму участі студентської молоді у наставництві, яка має три складники: міні програму «Моя відповідальність», тренінг «Шлях до наставництва», участь в індивідуальному та груповому (програма «Друзі та порадики») наставництві. Запропоновано форми та методи роботи зі студентської молоддю щодо формування їхньої відповідальності засобами наставництва, розроблено методичні рекомендації для викладачів закладів вищої освіти, організаторів соціально-виховної роботи у закладах вищої освіти, педагогів, студентів, соціальних педагогів, наставників.

Обґрунтовано сутність поняття «відповідальність» та виявлено особливості формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва в умовах закладу вищої освіти. Визначено основні підходи до трактування поняття «відповідальність»: моральний, етичний, з позиції свободи вибору, емпатійний, емоційний, рефлексивний, альтруїстичний, аксіологічний. Відповідальність визначено як набуту інтегральну властивість особистості, що містить у собі усвідомлення сутності та ціннісного значення відповідальності, вміння аналізувати власну діяльність, її наслідки для себе та для оточуючих, планувати та прогнозувати соціально значущий результат, самостійність у прийнятті рішень та здійсненні вчинків, що спрямовані на забезпечення соціального благополуччя інших. Здійснено аналіз психолого-педагогічних особливостей студентського віку. Студентський вік визначено як сензитивний період формування дорослої, зрілої відповідальності. Формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва визначено як спеціально організований освітній процес залучення студентської молоді до різних видів суспільно корисно діяльності, що спрямований на розвиток усвідомлення та прийняття цінності відповідальності, планування та прогнозування соціально значущого результату, забезпечення соціального благополуччя інших.

Виокремлено особливості формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва в умовах закладу вищої освіти, до яких належать: специфічне соціально – виховне середовище закладу вищої освіти; наявність впливу соціально – активного студентського колективу, який є

катализатором прояву відповідальності; наявність часу, що дозволяє використати свої ресурси, свій потенціал для суспільно корисної діяльності; поєднання завдань формування навичок майбутньої професійної діяльності та особистісного розвитку; самостійність, свобода у прийнятті рішень, що зумовлює формування вміння брати відповідальність за себе, своє навчання, набуття майбутніх професійних навичок.

Розкрито особливості наставництва як соціального феномену від Античних часів до сьогодення. Представлено та обґрунтовано різницю між тьюторством, коучінгом та наставництвом. Наставництво визначено як взаємодію між більш досвідченою людиною та менш досвідченою, у яких більш досвідчена людина ділиться своїми знаннями та досвідом з менш досвідченою людиною, допомагаючи їй розвивати професійні та життєві навички через надання порад та навчання. Здійснено аналіз сучасних практик наставництва дітей в таких країнах, як: Кенія, Нігерія, Руанда, Сполучені Штати Америки та Україна. Зауважено, що при здійсненні наставництва над дітьми, увага акцентується на розвитку життєвих навичок, підготовці дитини до самостійного життя, допомозі у визначенні життєвих цілей та орієнтирів, а також способів їхнього досягнення. Зміст, сутність, особливості та перспективи наставництва дітей розглянуто через призму реформи деінституалізації в Україні. Запропоновано, у майбутньому, визначити наставництво як одну із соціальних послуг для сімей, що опинились у складних життєвих обставинах. Охарактеризовано зміст сучасних практик залучення студентської молоді до наставництва у таких країнах як Сполучені Штати Америки та Уганда. Встановлено, що основними практиками залучення студентської молоді до наставництва є волонтерство та суспільно орієнтоване навчання. Волонтерство як й суспільно орієнтоване навчання передбачає залучення студентської молоді до суспільно корисної діяльності. Проте, суспільно орієнтоване навчання, на відміну від волонтерства, передбачає тісний зв'язок служіння у громаді із навчальним планом та здобуттям фахових компетентностей. Суспільно орієнтоване навчання визначено як освітній підхід, що спрямований на формування академічних знань, практичних навичок, відповідальності через

служіння у громаді, вирішення проблем/задоволення потреб громади, спільно з нею. Зміст участі студентської молоді у наставництві полягає у: а) взятті студентом/студентами під наставницьку опіку дитини/дітей, що перебуває/перебувають у складних життєвих обставинах з метою допомоги в академічній успішності, визначенні ціннісних та життєвих орієнтирів, розвитку потенціалу дитини та її сильних сторін; б) формування відповідальності студентської молоді через усвідомлення своєї значущості для дитини/дітей, відчуття залученості до суспільно позитивних змін.

Охарактеризовано критерії (когнітивно-аксіологічний, рефлексивно-прогностичний, мотиваційно-емоційний, діяльнісно-операційний) і відповідні показники-індикатори сформованості відповідальності студентської молоді. Рівень сформованості відповідальності студентської молоді трактовано як постійність прояву показників, їх вираженість, тривалість, системність та комплексність. Надано характеристику рівнів сформованості відповідальності студентської молоді: оптимального, ситуативного і мінімального. Оптимальний рівень трактовано як найкращий рівень для цього віку; ситуативний – залежно від ситуації, потреби в контролі, емоційного стану, студент може чинити або відповідально, або перекласти відповідальність на іншу особу, зовнішні обставини тощо. Мінімальний рівень трактовано як фрагментарну чи не повну відповідальність, низький рівень прояву майже всіх показників.

Під час констатувального етапу експерименту використано стандартизовані та авторські методики оцінки рівня сформованості відповідальності студентської молоді: контент-аналіз ректорських звітів, річних звітів закладів вищої освіти про виконання критеріїв надання підтвердження статусу національний (за наявності) та стратегій закладів вищої освіти; авторська анкета для студентів; авторська анкета для студентів з числа колишніх наставників; опитувальник «Відповідальність» В. Прядеїна; методика визначення відповідальності М. Осташевої; «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; «Визначення рівня рефлексивності» В. Пономарьова, А. Карпова; «Діагностика рівня емпатійних здібностей» В. Бойка; «Виявлення установок, що направлені

на альтруїзм- егоїзм» О. Потьомкіної; опитувальник УСК (рівень суб'єктивного контролю) Дж. Роттера.

Аналіз результатів авторського анкетування студентів засвідчив, що переважна більшість студентської молоді не має глибоких знань та усвідомлення сутності відповідальності. Згідно результатів опитування, більшість студентської молоді має уявлення про відповідальність на виконавчому рівні, що означає не готовність відповідати за наслідки своїх рішень, вчинків та дій, проте більшість опитаних вважає себе відповідальними особистостями. Студентська молодь визначає важливість відповідальності для професійного та особистісного становлення, проте не визначає відповідальність як значущу якість особистості у своєму житті. На думку студентів заклад вищої освіти приділяє достатньо уваги формуванню відповідальності студентської молоді, переважна більшість студентської молоді визначає, що ознайомена із заходами університету, факультету, кафедри, які спрямовані на формування відповідальності, проте не приймає у них участь. Частина студентської молоді, яка зазначила, що приймає участь у таких заходах, не змогла їх назвати. Результати анкетування засвідчили, що переважна більшість студентської молоді не приймає участі у соціальних проєктах чи ініціативах, що спрямовані на вирішення соціальних проблем, проте визначає їх як ті, що сприяють формуванню відповідальності.

Водночас, здійснено аналіз результатів анкетування студентської молоді з числа колишніх наставників, який засвідчує, переважна більшість респондентів вважає, що участь у наставництві допомогла сформувати їхню відповідальність, а поведінка після участі у наставництві стала більш відповідальною.

За даними комплексу діагностичних методик встановлено, з усіх 100% (255 осіб) студентів у 66,67 % (170 осіб) відповідальність сформована на ситуативному рівні, мінімальний рівень сформованості відповідальності притаманний для 23,53 % (60 осіб) студентів, а оптимальний рівень – лише для 9,8 % (25 осіб) студентів. Найменш сформованими показниками відповідальності студентської молоді виявилися такі: усвідомлення сутності відповідальності та усвідомлення відповідальності як цінності когнітивно-

аксіологічного критерію; рефлексивність та емпатійність рефлексивно-прогностичного критерію; активність, контроль та самоконтроль діяльнісно-операційного критерію; найбільш сформованим критерієм відповідальності студентської молоді є мотиваційно-емоційний, а найменш – діяльнісно-операційний.

Засвідчено потребу щодо підвищення уваги до формування відповідальності студентської молоді в умовах закладу вищої освіти та упровадження експериментальної програми з формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва.

Під час формувального етапу експерименту розроблено та апробовано програму участі студентської молоді у наставництві, яка має три складники: міні програма «Моя відповідальність», тренінг «Шлях до наставництва», індивідуальної та групової (програма «Друзі та порадики») участі у наставництві. Міні програма «Моя відповідальність» містила такі форми та методи роботи, як: інтерактивна гра, інтерактивна вправа з використанням ІКТ, диспут, перегляд художнього фільму з обговоренням. Тренінг «Шлях до наставництва» передбачав такі форми та методи роботи як: лекції, тренінгові вправи, сторітелінг, рольові ігри. Програма групового наставництва «Друзі та порадики» складалася з восьми тематичних зустрічей групи наставників з групою підопічних. Тематами зустрічей стали: «Знайомство наставників та підопічних», «Постановка життєвих цілей та їх досягнення», «Освіта та вибір професії», «Як не потрапити у фінансову халепу?», «Як побудувати ефективну комунікацію?», «Чому варто говорити «ні!»?», «Історія української писанки (розвиток творчих здібностей)» та завершальна зустріч. Під час здійснення експериментальної програми наставники використовували такі форми та методи роботи: інтерактивні та тренінгові вправи, бесіди, екскурсії, «щоденник успіху», ігри, рольові ігри, мозковий штурм, допомога у виконанні домашніх завдань, зустріч-рефлексія.

Дані контрольного етапу експерименту підтверджують дієвість наставництва як засобу формування відповідальності студентської молоді. Засвідчено наявність позитивної динаміки змін у рівнях показників

сформованості відповідальності студентської молоді. Відтак, кількість студентської молоді з мінімальним рівнем сформованості відповідальності в експериментальній групі на контрольному етапі зменшилась на 25,58 % (11 осіб); з ситуативним рівнем - на 16,28 % (7 осіб); з оптимальним рівнем – зросла на 41,86 % (18 осіб). У контрольній групі також спостерігалась позитивна динаміка зміни рівнів відповідальності, проте не така значна, кількість студентської молоді з оптимальним рівнем збільшилась лише на 4,65 % (2 особи); з ситуативним зменшилась на 6,98 % (3 особи), з мінімальним збільшилась на 2,33% (1 особа). Найбільш суттєва позитивна динаміка спостерігалась у змінах рівнів сформованості таких показників як: усвідомлення сутності відповідальності, усвідомлення відповідальності як цінності когнітивно-аксіологічного критерію; рефлексивність та емпатійність – рефлексивно-прогностичного критерію; активність – діяльнісно-операційного критерію.

Ключові слова: відповідальність, волонтерство, заклад вищої освіти, наставництво, суспільно орієнтоване навчання, студентська молодь, формування відповідальності.

ABSTRACT

Rozvadovska T. V. Formation of responsibility of student youth by means of mentoring. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in Specialty 011 – Educational, Pedagogical Science – National Pedagogical Dragomanov University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine 2021.

The thesis presents the substantiation of the essence of responsibility and the experimental verification of the effectiveness of mentoring as a means of formation of responsibility of students' youth. Defined and theoretically substantiated: the concept of «formation of responsibility of student youth by means of mentoring»; features of introduction of students group mentoring of children who are in

institutional care and upbringing institutions; features of formation of responsibility of student's youth by means of mentoring in the conditions of higher education institution; criteria and indicators of the formation of responsibility of student youth: cognitive-axiological (awareness of the essence of responsibility, awareness of responsibility as a value, acceptance of responsibility as one's own value); reflexive-prognostic (reflexivity, empathy, planning and forecasting a socially significant result); motivational-emotional (socially significant motivation, positive emotionality, altruism); activity-operative (independence and initiative, activity, control and self-control); identified and characterized levels of responsibility of student youth: optimal, situational and minimal; the interpretation of the concepts «responsibility», «mentoring», «mentor», «Service-Learning» has been clarified; forms and methods of upbringing work of higher education institutions on the formation of responsibility of student youth have been further developed.

A qualitatively new approach to the formation of responsibility of student youth through the organization of participation in the children mentoring who are in institutional care and upbringing institutions has been introduced into the upbringing process of higher education institutions. A program of student youth participation in mentoring has been developed, which has three components: a mini program «My Responsibility», training «Path to Mentoring», individual and group (program «Friends and Advisers») participation in mentoring. Forms and methods of work with student youth on formation of their responsibility by means of mentoring are offered, methodical recommendations for teachers of higher education institutions, organizers of upbringing work in higher education institutions, teachers, students, social pedagogues, mentors have been developed.

The essence of the concept of «responsibility» is substantiated and the peculiarities of formation of responsibility of student youth by means of mentoring in the conditions of higher education institution are revealed. The main approaches to the interpretation of the concept of «responsibility» are determined: moral, ethical, from the standpoint of freedom of choice, empathic, emotional, reflexive, altruistic, axiological. Responsibility is defined as an acquired integral property of the personality, that includes awareness of the essence and value of responsibility, the

ability to analyze own activities, their consequences for themselves and others, to plan and predict socially significant results, independence in decision-making and actions aimed at ensuring the welfare of others. Analysis of psychological and pedagogical features of student age has been carried out, student age has been defined as the sensitive period of formation of adult, mature responsibility. Formation of responsibility of student youth by means of mentoring is a specially organized educational process of involving student youth in various types of socially useful activities aimed at developing awareness and acceptance of the value of responsibility, planning and forecasting socially significant results, ensuring social welfare of others. The peculiarities of the formation of responsibility of student youth by means of mentoring in the conditions of the institution of higher education are singled out, it includes: specific social - educational environment of the institution of higher education; the presence of the influence of socially active student group, which is a catalyst for the manifestation of responsibility; availability of time that allows them to use their resources, their potential for socially useful activities; combination of tasks of skills formation of future professional activity and personal development; independence, freedom in decision-making, which determines the formation of the ability to take responsibility for themselves, their education, the acquisition of future professional skills.

The peculiarities of mentoring as a social phenomenon from ancient times to the present days have been revealed. The difference between tutoring, coaching, and mentoring has been presented and substantiated. Mentoring has been defined as a relationship between a more experienced person and a less experienced person, in which a more experienced person shares his knowledge and experience with a less experienced person, helping him to develop professional and life skills through advising and teaching. The analysis of current practices in children mentoring in countries such as Kenya, Nigeria, Rwanda, the United States and Ukraine, noted that implementation of the mentoring of children focuses on developing life skills, preparation of the child for independent life, aid in determining life goals and targets, as well as ways to achieve them. The content, essence, features and prospects of children's mentoring has been considered in the context of deinstitutionalization

reform in Ukraine. It was proposed, in future, to define mentoring as one of the social services for families in difficult life circumstances. The content of modern practices of involving student youth in mentoring in such countries as the United States and Uganda have been described. It has been established that the main practices of involving student youth in mentoring are volunteering and service-learning. Volunteering as well as service-learning involves the involvement of student youth in socially useful activities. However, service-learning, in contradistinction to volunteering, involves a close connection between community service and the curriculum and the acquisition of professional competencies. Service-learning has been defined as an educational approach aimed at the formation of academic knowledge, practical skills, responsibility through service in the community, problem solving / meeting the needs of the community, along with it. The content of student youth participation in mentoring is: a) taking a student / students under the mentoring of children are in difficult life circumstances in order to help in academic success, defining values and life guidelines, developing child's potential and strong sides; b) formation of responsibility of student youth through awareness of its importance for the child, a sense of involvement in socially positive changes.

Criteria (cognitive-axiological, reflexive-prognostic, motivational-emotional, activity-operative) and corresponding indicators of formation of responsibility of student's youth have been characterized. The level of responsibility of student youth has been interpreted as the consistency of indicators, their severity, duration, system, and harmony. The characteristic of levels of formation of responsibility of students' youth has been given as: optimal, situational, and minimal. The optimal level has been interpreted as the best level for this age; situational level - depending on the situation, need for control, emotional state, the student can either act responsibly or transfer responsibility to another person, external circumstances, etc. The minimal level has been interpreted as a fragmentary or incomplete responsibility, the low level of manifestation of almost all indicators.

During the ascertaining stage of the experiment, standardized author's methods of assessing the level of responsibility of student youth were used: content analysis of rector's reports, annual reports of higher education institutions on fulfillment of

criteria for national status confirmation (in the presence) and strategies of higher education institutions; author's questionnaire for students; author's questionnaire for students from among former mentors; Questionnaire «Responsibility» by V. Pryadein; method of determining the responsibility by M. Ostasheva; «Values orientations» of M. Rokych; «Determination of the level of reflexivity» by V. Ponomarev, A. Karpov; «Diagnosis of the level of empathic abilities» by V. Boyko; «Identification of attitudes aimed at altruism-selfishness» by O. Potemkina; Test for the level of subjective control (USC test) by J. Rotter.

Analysis of the author's questionnaire for students showed that the vast majority of student youth do not have deep knowledge and awareness of the essence of responsibility. According to the results of the questionnaire, the majority of student youth have an idea of responsibility at the executive level, which means unpreparedness to be responsible for the consequences of their decisions, actions and deeds, however most respondents consider themselves as responsible personality. Student youth define the importance of responsibility for professional and personal development, however, do not define responsibility as a significant quality of personality in their lives. According to students, the institution of higher education pays enough attention to the formation of responsibility of student youth, the vast majority of student youth determines that they are familiar with the activities of the university, faculty, department, which are aimed at forming responsibility, however, does not participate. Part of the student youth who said they were taking part in such events could not name them. The analysis of the results of the questionnaire showed that the vast majority of student youth do not participate in social projects or initiatives aimed at solving social problems, however, identify them as those that contribute to the formation of responsibility. Simultaneously, an analysis of the results of the questionnaire of student youth from among former mentors have been performed. It showed that the vast majority of students' youth considers that participation in mentoring helped to form their responsibility and noted that after participating in mentoring their behavior became more responsible.

It is established that out of all 100% (255 persons) students' youth in 66,67% (170 persons), and that's more than half, the availability of the situational level,

minimal level are revealed in 23.53% (60 persons) students youth, and the optimal level - only for 9.8% (25 persons) of students. The least formed indicators of the responsibility of student youth were such as: awareness of the essence of responsibility and awareness of responsibility as a value of cognitive-axiological criterion; reflexivity and empathy of reflexive-prognostic criterion; activity and control and self-control of activity-operative criterion. The most formed criterion of responsibility of student youth is motivational-emotional, and the least - activity-operational.

The data obtained during the qualitative experiment have witnessed necessity to pay attention to formation of responsibility of student youth in the educational process of higher educational institutions and implementation of experimental program in formation of responsibility of student youth by means of mentoring.

During the formative stage of the experiment, a program of student youth participation in mentoring has been developed and tested. This program had three components: a mini-program «My responsibility», training «Path to mentoring», participation in mentoring (individual and group mentoring - group mentoring program «Friends and Advisers»). The mini program «My Responsibility» contained such forms and methods of work as: interactive game, interactive exercise with the use of ICT, debate, watching a feature film with discussion. The «Path to Mentoring» training included such forms and methods of work as: lectures, training exercises, storytelling, role-playing games. The group mentoring program «Friends and Advisers» consisted of eight thematic group meetings of mentors with a group of mentees. The topics of the meetings were: «Introduction of mentors and mentees», «Setting life goals and achieving them», «Education and choosing a profession», «How not to get into financial trouble? », «How to build effective communication? », «Why it is important to say «no! »? », «History of Ukrainian pysanka (development of creative abilities)» and final meeting. During the program «Friends and Advisers», the mentors used following forms and methods of work: interactive and training exercises, conversations, excursions, «success diary», games, role-playing games, brainstorming, help with homework, meeting-reflection.

The data of the control stage of the experiment confirmed the effectiveness of mentoring as a means of forming the responsibility of student youth. The analysis and evaluation of the results of experimental work have witnessed the availability of positive dynamic in levels of indicators formation of responsibility of student youth in experimental group. So, quantity of student youth with a minimal level of formation of responsibility in the experimental group have decreased by 25,58 % (11 persons); with a situational level by 16,28 % (7 persons); with optimal level have increased by 41.86% (18 persons). In the control group there was also a positive dynamic in the levels of indicators formation of responsibility, but not so significant. Therefore, quantity of student youth with optimal level have increased by 4,65 % (2 persons); with a situational level have decreased by 6,98 % (3 persons); with a minimal level of formation of responsibility in the experimental group have increased by 2,33% (1 person). The most significant positive dynamics was observed in the levels of formation of such indicators as: awareness of the essence of responsibility, awareness of responsibility as a value of cognitive-axiological criterion; reflexivity and empathy of reflexive-prognostic criterion; activity of activity-operative criterion.

Key words: formation of responsibility, institution of higher education, mentoring, service-learning, student youth, responsibility, volunteering.

Список публікацій за темою дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Розвадовська Т. В. Наставництво як педагогічний феномен. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: 11 Соціальна педагогіка, Соціальна робота.* 2018. Вип. 24 (II том). С.140 – 147.

2. Розвадовська Т., Братченко М. Вплив наставництва на формування та розвиток дітей, що перебувають в інституційних закладах опіки. *«Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* 2018. № 21. С. 149 – 155. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/21.167325>

3. Розвадовська Т. В. Відповідальність: філософський та гуманітарний аспекти. Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. Науковий щорічник. 2018. Том 1 (23). С. 258-267
4. Розвадовська Т. Наставництво як вид волонтерської діяльності студентської молоді. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: ІІ Соціальна педагогіка, Соціальна робота.* 2019. Вип. 26. С. 58 – 64.
5. Розвадовська Т. Закордонний досвід наставництва дітей у складних життєвих обставинах. *Інноваційна педагогіка.* 2019. Вип. 18. (Том 2). С. 192 – 195. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-2-42>
6. Розвадовська Т., Береска М., Наставництво як форма виховання дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип. 31 (Том 4). С. 93 - 98. DOI: <https://doi.org/10.24919/23084863.4/31.214306>
7. Розвадовська Т. Критерії, показники та рівні сформованості відповідальності студентської молоді. *Scientific Journal “Virtus”.* 2020. № 44. С. 142 – 144.
8. Rozvadovska T. Development of Responsibility of Student Youth as One of the University Tasks. *Scientific Journal of Polonia University.* 2020. Vol. 38, No 1-2. PP. 190 – 195. DOI: <https://doi.org/10.23856/3865>
9. Розвадовська Т. Суспільно орієнтоване навчання в умовах закладу вищої освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка.* 2020. № 2. С. 77 – 84. DOI: 10.25128/2415-3605.20.2.11
10. Розвадовська Т. В., Вайнола Р. Х. Формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва: методичні рекомендації / за заг. ред. Р. Х. Вайноли. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 100 с.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Розвадовська Т. В. Відповідальність у психолого – педагогічній думці// Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних

наук. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Т 2. Київ, 2018. С. 50-53.

12. Розвадовська Т. Наставництво: вітчизняний та зарубіжний досвід. Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Т 2. Луцьк, 2018. С. 120-124.

13. Розвадовська Т. Суспільно – орієнтоване навчання в умовах закладу вищої освіти. Psychology and Pedagogy as Science of Formation and Development of Modern Personality : матеріали наук.-практ. конф., м. Влоцлавек, 27 – 28 груд. 2019 р. Влоцлавек, 2019. С. 97 – 99.

14. Розвадовська Т. Особливості виховної роботи у закладі вищої освіти. Scientific Bases of Solving of the Modern Tasks. Abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference. Frankfurt am Main, 01 – 02 June 2020. Frankfurt am Main, Germany, 2020. pp. 317 – 319.

Публікації які додатково відображають наукові результати дисертації:

15. Когут С., Кокоячук Ю., Назар Н., Розвадовська Т. Вразливість як прояв соціального виключення в Україні. *Дім: досвід прийняття. Практики включення в Україні та Італії. Практичні рекомендації* / за ред. Фролової Є. Харків: Центр європейської культури «Данте», 2020. С. 109 – 122.